

KNIŽNICA AKO ZDROJ RELEVANTNÝCH INFORMÁCIÍ

MGR. ADAM ČUCHOR

- adam.cuchor@snk.sk
- Slovenská národná knižnica
- www.snk.sk

We live in a society in which every area of our activity is based on the access to relevant and up-to-date information. The majority of our daily activities are based on knowledge that we form thanks to the available information. Therefore, it is natural that today's society is referred to as a knowledge society and, despite their apparent decline, libraries continue to play an important role in it. The paper is devoted to the libraries' mission in the 21st century and points out several reasons why they can still be considered a relevant source of information. The aim is to highlight the current problems of search engines related to obtaining quality information in the digital environment. On one hand, the amount of digital information is considered enriching, but it is also necessary to take into account algorithms and the limitations of our information literacy and critical thinking.

Keywords: libraries, knowledge society, information society, information literacy, critical thinking, credibility, reliability

O INFORMÁCIÁCH

S informáciami sa v dnešnej dobe stretávame prakticky celý život a zároveň všade naokolo prijímame množstvo poznatkov z viacerých zdrojov a rozličnými spôsobmi. Spopularizovanými sa stali v modernom období médiá, ktoré si osvojila väčšina svetovej populácie. Práve médiá ako prvé dokázali masovo a pomerne rýchlo a efektívne zhodnotiť viaceré témy, udalosti, osobnosti či situácie, ktoré sa uskutočnili vo svete.

Viacero ľudí (bez ohľadu na dosiahnuté vzdelanie) na základe vybudovanej dôvery k rôznym médiám a ich prostriedkom tak mohlo postupne prestať overovať a v niektorých prípadoch i samostatne vyhodnocovať to, čo sa dozvedeli z dostupných informačných prostriedkov. Samotné informácie totiž môžu existovať nielen objektívne, ale aj subjektívne, pravdivé, polopravdivé, falošné, zavádzajúce, overené, neoverené, vedecké alebo rozvíjajúce sa časom. Veľkým problémom je tiež to, že z existujúcich mediálnych prostriedkov, ktoré sú k dispozícii, sa vyskytuje množstvo rozličných zdrojov informácií, pričom niektoré z nich ponúkajú odlišné poznatky, prípad-

ne názory, týkajúce sa rovnakej problematiky, preto hlavným cieľom článku bolo pokúsiť sa zamerať vo všeobecnosti na informačný obsah nachádzajúci sa na stránkach internetu, ktorý má pre všetkých používateľov viaceré výhody a zároveň aj nevýhody. Cieľom je tiež upozorniť na nutnú potrebu overovania množstva dostupných informácií (nielen na internete), ale aj na to, ako jednoducho môžu čitatelia rozlišovať vhodné informácie od nevhodných, a to v akomkoľvek textovom obsahu. Vedľajší cieľ článku spočíval v upozornení na potrebu knižníc ako zdroja relevantných informácií pre spoločnosť nielen v 21. storočí.

RÝCHLE ZÍSKAVANIE INFORMÁCIÍ

V 21. storočí je prístup k informáciám veľmi jednoduchý. Dokážeme sa k rozličným informáciám dostať veľmi rýchlo rozličnými spôsobmi, pomocou zariadení alebo predmetov. Nebudeme ďaleko od pravdy, ak sa stotožníme so všeobecným názorom, že najrozšírenejšou formou vyhľadávania informácií, ktorú

si dnes osvojila väčšina svetovej populácie, je práve internet. Masové osvojenie a využívanie internetového obsahu sa uskutočnilo predovšetkým vďaka jeho rýchlosti, vhodnej na získavanie prakticky akýchkoľvek existujúcich informácií. Musíme tiež podotknúť, že práve internet, hoci ide o najrozšírenejší fenomén, nie je v mnohých prípadoch ešte stále dostačujúci, ale ani najlepší spôsob získavania vhodných alebo odborných poznatkov (Makulová, 2005, s. 23 – 24).

To, že nie sú internetové vyhľadávače ako zdroje obrovského množstva informácií na základe svojho dlhoročného kvalitatívneho a kvantitatívneho rozvoja obsahu úplne dokonalé, sa deje z viacerých dôvodov, ktoré sa čiastočne pokúsime rozobrať v tomto príspevku. Pretrvávajúce nedostatky a nedokonalosti obsahu na internete negatívne ovplyvňujú výsledky vyhľadávania, a tým zároveň môžu (v niektorých prípadoch) vytvárať problémy pri vplyve na človeka a ľudskú spoločnosť. Žiadny z existujúcich internetových vyhľadávačov nedokáže prehliadať na základe obrovského množstva informácií všetky dostupné stránky nachádzajúce sa v obsahu internetu, pričom s každým ďalším vyhľadávaním sa práve triedením môže upraviť okrem aktuálnosti aj poradie výsledkov nájdených webových stránok. Webové prehliadače pri zadanej vyhľadávacej požiadavke nevykonávajú rýchlu alebo účinnú selekciu vhodného a pravdivého od zavádzajúceho či neúplného obsahu na internete (Iskra, 2006, s. 10 – 11).

Platí často tiež zásada, že vyhľadávacie nástroje od spoločnosti, akou je práve Google, v súčasnosti jeden z najpoužívanejších prehliadačov, zaraďujú pomocou vopred naprogramovaných softvérových algoritmov medzi najlepšie výsledky záznamové odkazy, ktoré majú čiastočnú zhodu so zadanými frázami a navštívilo ich najviac používateľov, čo do určitej miery môže spôsobiť problémy pri niektorých témach (Laclavík – Šeleng, 2012, s. 89). Oproti tomu najdôležitejšími vlastnosťami všetkých internetových vyhľadávačov, na základe ktorých sa masovo spopularizovali, sú ich rýchlosť, dostupnosť, všestrannosť, jednoduchosť ovládania spolu s úspešnosťou nájdeného obsahu s množstvom údajov a predovšetkým nenáročnosťou osvojenia si nájdených informácií (Iskra, 2006, s. 10 – 12). Takto vzniká hlavný a najzávažnejší problém s dôveryhodnosťou dostupných informácií, a to vzhľadom na fakt, že v dnešnej dobe už môže publikovať myšlienky do internetového obsahu prakticky ktokoľvek, ako aj prispievať svojimi informáciami, vyjadreniami, skúsenosťami do rôznych článkov, diskusií na fórach alebo webových stránok (Laclavík – Še-

leng, 2012, s. 88). Preto by sme mali všetci (ako návštevníci webových stránok) pri práci s internetovým prehliadačom zakaždým kriticky posudzovať zverejnené informácie. To však nie je vždy možné, keďže takýto prístup si vyžaduje predovšetkým dlhší čas, dostatočné vzdelanie a kritické myslenie. Uvedené nedostatky nám totiž naznačujú omnoho závažnejší problém – získané informácie, ktoré používatelia nájdu pomocou vyhľadávačov, ani zďaleka nie sú relevantné, pravdivé, prípadne napísané uznávanými odborníkmi v danej problematike (Cooke, 2001, s. 8 – 10).

Mnohé nepodložené a často aj neoverené údaje môžeme pomenovať ako tzv. *dezinformácie*. Dezinformácie majú často veľký vplyv na spoločnosť, nachádzajú sa masovo najmä na sociálnych sieťach a niektorých internetových stránkach (Valko, 2021, s. 41). Autori týchto informácií tak často s akýmkoľvek zámerom vytvárajú dezinformácie v podobe rôznych hoaxov či zavádzajúcich správ, ktoré prerástli v posledných rokoch až do tzv. *infodémie*, a šíria sa rôznym tempom po celom svete. Takouto formou sa môžu nepravdivé informácie naďalej voľne šíriť v modernej spoločnosti popri faktoch a vyvolávať rozporuplné názory na jednotlivé veci u čitateľov (Pastierová, 2021, s. 11).

POTREBA RELEVANTNÝCH INFORMÁCIÍ

Pre našu spoločnosť je veľmi dôležité čerpať informácie predovšetkým z relevantných zdrojov. Ako však dokážeme nájdené informácie rozlíšiť v obrovskom množstve existujúcich zdrojov? Vo väčšine prípadov dokážeme odlíšiť informácie veľmi jednoducho. Pri seriózných textoch na internete, v novinách, v časopisoch, prípadne na mnohých ďalších nosičoch uvádzajú autori zakaždým svoje vlastné mená a priezviská. Okrem toho viaceré zdroje informácií uvádzajú pôvod a zdroj údajov, kontakt, ako aj dosiahnuté vzdelanie alebo pracovisko, aby si ich čitateľ mohol v prípade potreby jednoducho overiť. Je však potrebné byť opatrní pri uvedených informáciách, ak pri texte nie je uvedený autor alebo chýbajú kontaktné údaje. Najdôležitejšie je však pre čitateľa uvedomiť si, akú má článok výpovednú hodnotu a s akým cieľom vznikol (Kernová, 2018, s. 43 – 46). V prípade, že používatelia chcú získať odborný a relevantný obsah, mali by pri

vyhľadávaní aktuálnych informácií využívať a uprednostňovať aj existujúce knihy, časopisy, vedecké zborníky z konferencií, odborné internetové stránky spolu s databázami, ktoré sú vydávané príslušnými inštitúciami alebo vydavateľstvami ako relevantné zdroje. Všetky uvedené zdroje by sa mali vyznačovať nielen určitou odbornosťou, ale aj rozsiahlou kvalitatívnou, kvantitatívnou a faktografickou stránkou publikovaného textu. Zakaždým by sa však z textov z relevantných zdrojov (v prípade akejkoľvek potreby) mali dať zistiť informácie, ako autor myšlienok a dátum ich zverejnenia, aby sa mohla z tých údajov vydedukovať kvalita, odbornosť a aktuálnosť obsahu. Autor ako strojca obsahu nesie hlavnú zodpovednosť za výpovednú hodnotu svojho publikovaného textu, ktorý zverejní redakcia až po kritickom posúdení recenzentmi s pripomienkami v recenznom konaní. Recenzenti štandardne musia byť vzdelanými a uznanými odborníkmi s praxou v príslušnom odbore. Dôležitá je tiež zodpovednosť v redakciách časopisov a periodík, ktoré vo väčšine prípadov zabezpečujú okrem kontaktu na autora príspevku aj odpovede na prichádzajúce podnety, sťažnosti alebo otázky čitateľov (Dobbersteinová – Hudecová – Stožická, 2019, s. 44 – 61).

KDE SA DAJÚ ZÍSKAŤ VHODNÉ INFORMÁCIE?

Jedným z existujúcich vhodných miest, kde sa môžeme v prípade potreby fyzicky alebo prostredníctvom dostupných elektronických zariadení oboznámiť s relevantnými informáciami, sú knižnice. Pravdepodobne ešte dlhodobo bude pre spoločnosť potrebné, aby naďalej existovali odborné inštitúcie, ktoré sprístupnia alebo vydajú odbornú literatúru v akejkoľvek podobe. Sem môžeme zaradiť okrem viacerých druhov knižníc aj univerzity, vedecké ústavy a vydavateľstvá (Čurlej – Bellérová, 2014, s. 13).

Dôvodom je, že práve knižnice dokážu prichádzajúcim návštevníkom zaručiť, že v prípade potreby ich príslušní knihovníci ako informační profesionáli oboznámia s existujúcimi overenými zdrojmi v knihách, časopisoch, článkoch, prípadne v elektronických databázach. Čitatelia tak môžu podrobnejšie pracovať s relevantnými informáciami (Dobbersteinová – Hudecová – Stožická, 2019, s. 236 – 238) a v konečnom dôsledku sa môže vďaka odbornej

spolupráci znížiť najmä v nájdených elektronických zdrojoch pravdepodobnosť výskytu nesprávnych informácií (ibid., s. 170).

Práve z uvedeného dôvodu používateľa navštevujú predovšetkým viaceré vedecky orientované knižnice. Vo väčšine prípadov sa prichádzajúci návštevníci knižníc chcú, prípadne potrebujú, oboznámiť s viacerými relevantnými informáciami, ktoré sú obsiahnuté v dokumentoch z fondov knižníc. Návštevníci by však mali vedieť, že zamestnanci knižníc pri poskytovaní služieb sú pripravení poskytnúť odborné informácie a služby v akejkoľvek podobe pomerne rýchlo a kvalitnejšie, ako by našli čitatelia samostatne doma len za pomoci internetového vyhľadávača (Kocourek, 2013, s. 26).

Najčastejšie ide práve o učiteľov a študentov stredných alebo vysokých škôl, ktorí sa snažia získať relevantné a zároveň odborné informácie potrebné na úspešné absolvovanie testov, skúšok, predmetov, prípadne na zhotovenie ich prác, projektov alebo atestácií. Pomerne oblúbený a vhodný spôsob oboznámenia sa s adekvátnym zoznamom dostupnej literatúry je práve požiadať knižnicu o vypracovanie rešerše. Hoci samotnú rešerš môžeme charakterizovať ako ucelený zoznam existujúcich dokumentov zodpovedajúcich konkrétnej požiadavke, i napriek tomu môže mať mnohé obmedzujúce kritériá, ako jazyk, druh a časové vymedzenie. Výsledkom je však kvalitne zostavený zoznam obsahujúci adekvátne informácie a zdroje, ktoré vypracovali knihovníci podľa prijatého zadania (Vyšná, 2012, s. 21). Rešerš sa zhotovuje na základe vhodne stanovených kľúčových slov. Kľúčové slová by však mali byť zaužívané termíny v príslušnom odbore, vybrané podľa vlastného uváženia, ktoré použije pri práci príslušný knihovník v kombináciách s Booleovskými operátormi (Dobbersteinová – Hudecová – Stožická, 2019, s. 203 – 204). Vypracovanú rešerš sa preto po obdržaní odporúča (ešte pred začatím samotného výskumu) prekonzultovať aj s ďalším odborníkom, prípadne školiteľom.

V prípade, že používateľa majú otázku s nejednoznačnou odpoveďou, odporúča sa využiť službu *Spýtajte sa knižnice*, ktorú v súčasnosti ponúkajú už viaceré knižnice. Primárnym cieľom tejto služby je združovať zapojené knižnice, ktoré koordinovaným postupom odpovedajú e-mailom, telefonicky alebo osobne a zároveň sa snažia zodpovedať, samozrejme, ak je to v jej kompetencii, v dostatočne rýchlom časovom intervale na prichádzajúce otázky (Dobbersteinová – Hudecová – Stožická, 2019, s. 233).

ZÁVER

V príspevku sme sa snažili zamerať na dostupnosť informácií v 21. storočí a na hlavné problémy súvisiace s vnímaním a identifikáciou množstva informácií. V krátkosti sme sa pokúsili ozrejmiť čitateľom, prečo sú knižnice i naďalej stále vhodným zdrojom relevantných informácií v porovnaní s internetovým vyhľadávačom. Cieľom štúdie bolo upozorniť aj na viaceré aktuálne problémy rozšírených vyhľadávačov pri získavaní informácií v modernej spoločnosti.

Zámerne sme sa pri písaní článku snažili vyhnúť téme o konšpiračných teóriách a dezinformáciách, ktoré sú v popredí predovšetkým u používateľov internetu, najmä v posledných rokoch. V tomto člán-

ku sme si nekládli za cieľ haniť, prípadne znevažovať používanie internetových služieb širšou populáciou na úkor vyzdvihovania knižničných služieb, ale skôr sme sa usilovali upozorniť na zvýšenie obozretnosti pri preberaní informácií z rôznych neoverených zdrojov, ktoré sa môžu vyskytnúť prakticky kdekoľvek a kedykoľvek v jeho obsahu.

V príspevku sme poukázali aj na nevyhnutnú potrebu rozlišovať charakter informácií. Zároveň sme poskytli jednoduchý a ľahko pochopiteľný návod (nielen) pre používateľov knižníc, ako si môžu vybrať to podstatné a nevyhnutné. V krátkosti sme naznačili potrebu existencie knižníc, pričom sme podotkli, ako veľmi sú dôležité pre čitateľov aj iné obdobné vedecky pôsobiace inštitúcie pri získavaní a sprístupňovaní relevantných informácií.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- COOKE, Alison. 2001. *A guide to Finding Quality Information on the Internet*. 2. vyd. London : Library Association Publishing 2001. 224 s. ISBN 1-85604-379-7.
- ČURLEJ, Jozef – BELLÉROVÁ, Beáta. 2014. *Informačné zdroje v biológii a potravinárstve*. 1. vyd. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita 2014. 81 s. ISBN 978-80-552-1195-4. [cit. 2023-05-12]. Dostupné na internete: <http://www.slpk.sk/eldo/2014/9788055211954.pdf>.
- DOBBERSTEINOVÁ, Jitka – HUDECOVÁ, Simona – STOŽICKÁ, Zuzana. 2019. *Sprievodca svetom vedeckého publikovania*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo otvorenej vedy, Centrum vedecko-technických informácií SR 2019. 294 s. ISBN 978-80-89965-17-5. [cit. 2023-05-10]. Dostupné na internete: http://ak.aos.sk/images/dokumenty/e-knihy/Sprievodca_svetom_vedeckeho_publikovania.pdf.
- ISKRA, Jiří. 2006. *Google: vyhľadávání, Gmail, Google Talk a další služby*. 1. vyd. Brno : Computer Press 2006. 143 s. ISBN 80-251-1043-5.
- KERNOVÁ, Miroslava et al. 2018. *Učítelia proti dezinformáciám*. 1. vyd. Bratislava : Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku 2018. 50 s. ISBN 978-80-972228-5-7.
- KOCOUREK, Pavel. 2013. Vývoj informačných a komunikačných technológií a ich predpokladaný dosah na knižnice. In *Konkurencieschopnosť knižníc v omnimediálnom veku*. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici 2013, s. 19 – 27. ISBN 978-80-89388-49-3.
- LACLAVÍK, Michal – ŠELENG, Martin. 2012. *Vyhľadávanie informácií*. 1. vyd. Bratislava : Slovenská technická univerzita 2012. 128 s. ISBN 978-80-227-3829-3.
- MAKULOVÁ, Soňa. 2005. Návrh riešenia problémov pri vyhľadávaní informácií v internete alebo Od kvantity ku kvalite. In *Knihovna – knižnícka revue*, 2005, roč. 16, č. 1, s. 23 – 43. ISSN 1801-5948.
- PASTIEROVÁ, MIRKA. 2021. Aktuálne trendy vyhľadávania informácií. In *Knižnica*, 2021, roč. 22, č. 2, s. 6 – 12. ISSN 1336-0965.
- VALKO, Juraj. 2021. Fake news je toxická potrava pre našu myseľ. In *Knižnica*, 2021, roč. 22, č. 2, s. 40 – 49. ISSN 1336-0965.
- VYŠNÁ, Katarína. 2012. Rešeršné služby Univerzitnej knižnice UMB. In *Bibliotheca Universitatis*, 2012 – 2013, roč. 8, č. 1, s. 21 – 22. ISSN 1337-4753.